
La repressió franquista a Alcover als primers anys de la postguerra

LA CAUSA GENERAL

Alcover, com el conjunt de pobles que van quedar en poder de la República, va patir, un cop acabada la guerra del 1936 al 1939, diverses repressions sobre elements significatius que havien dut el timó de la població, bé en la vessant política, bé en la sindical, bé com a simples ciutadans partíceps d'idees d'esquerra. Una d'aquestes repressions es va dur a terme sota la direcció ideològica del Fiscal General de l'Estat, a partir d'un decret publicat al BOE l'abril del 1940, amb la direcció, a nivell de província, dels fiscals provincials. Aquesta repressió es coneix amb el nom de la Causa General (C.G.). Segons aquesta es buscava conèixer "los hechos delictivos cometidos en todo el territorio nacional durante la dominación roja".

La finalitat de la C.G. era informativa, tot i que de la informació que les autoritats en van tenir se'n va fer un ús propagandístic per denigrar i per menysprear el que havia significat la República. Tanmateix, va servir per completar la repressió dels dirigents republicans i dels protagonistes dels actes revolucionaris que van tenir lloc arran de la rebel·lió militar del juliol del 1936, i, alhora, i de retop, per reparar algunes persones o grups que havien sofert, durant la guerra, algun tipus de persecució, de vexació o de mort, entre els quals cal fer constar, sobretot, els capellans, els propietaris i, en general, les persones que en aquell moment eren catalogades de dreta.

La recerca s'ha realitzat amb els materials custodiats a l'Archivo Histórico Nacional, de Madrid, i forma part del treball que es fa a nivell de tota la comarca (1).

El mètode que s'ha seguit ha constatat en l'estudi de dos grans apartats que es descriuen a continuació:

1/ La documentació que van omplir l'alcalde i el secretari de la postguerra conjuntament, signada, en un conjunt de tres *estadillos*:

En el número 1 s'hi havia d'incloure la relació de persones, residents al poble o al terme municipal, que durant els anys de guerra van morir violentament o van desaparèixer, sempre que es cregués que havien estat assassinades. Conseqüent-

ment, no s'hi van anotar les persones que van morir de forma natural. Aquest *estadillo* permetia saber fins a nou aspectes a la relació de cada persona, que eren el nom i els cognoms de la víctima, l'edat, la professió, la afiliació política i els càrrecs que havia tingut, la data de la seva mort o desaparició, si el cadàver va ser trobat, on es va localitzar i quina classe de ferides presentava, si es va inscriure la defunció al registre civil, quines eren les persones sospitoses de participació i on es podien localitzar.

En el número 2 hi havia de figurar la relació de persones trobades mortes al terme municipal que van morir de forma violenta durant la guerra. A través d'aquest apartat sabem deu dades de cada persona. Dels nou punts ressenyats anteriorment a l'*estadillo* número 1, en desglossaven data i el lloc on havien estat trobats. Era, per tant, quasi idèntic a l'anterior.

En el número 3 s'havia de precisar la relació de tortures, incendis d'edificis, saquejos, profanacions, destrucció d'esglésies i altres fets delictius que es van dur a terme durant la guerra al poble i al terme. S'hi demanaven cinc subapartats referents a la data en què va succeir, l'explicació del fet, el nom i el domicili del perjudicat, les persones sospitoses de participació en el delicte i on es podien localitzar.

En tots aquests *estadillos* els aspectes de consulta eren del tot burocràtics però n'hi havia un —que es referia a persones que eren sospitoses d'haver-hi participat— que tenia una càrrega ideològica molt dura. L'anotació que podien fer l'alcalde i el secretari de persones que la rumorologia considerava com a sospitoses dels assassinats comportava una responsabilitat molt acusada, i les que anotessin conforme havien participat en alguna actuació contra propietats de veïns també, ja que la demanda era feta amb la finalitat de restablir l'ordre, factor que permetia preveure que els noms que hi apareguessin serien molestats.

2/L'apartat que va omplir la comandància de la guardia civil. La informació que es demanava era per omplir un qüestionari estàndard, poble per poble, on el gruix de preguntes era prou important com per calibrar l'actuació que se'n va derivar abans i, sobretot, durant la guerra. Els qüestionaris es lliuraven a Tarragona, signats pel comandant d'on depenia la població, i en alguns casos s'hi posava únicament el tampó de la patrulla de la comandància.

La guàrdia civil, alhora, i com a aspecte complementari en segons quins pobles, va omplir informes personals quan el Fiscal de Tarragona ho va demanar. A Alcover es va donar aquest cas.

ALCOVER: LES RESPOSTES DE L'AJUNTAMENT

El 8 d'octubre del 1940 i el 7 de novembre l'alcalde d'Alcover, Josep Pàmies Papiol, *Pep del Fino*, va rebre les instruccions per omplir els tresèstadillos. (2). El dia 9 de novembre, l'alcalde va escriure al Fiscal Instructor de la Causa General de Tarragona, per dir que ho havia rebut i el 14 de novembre eren lliurats els papers degudament emplenats i signats en pròpia mà, només per ell, sense constar-hi el secretari tal i com era preceptiu. El bloc presentava les següents respostes.

A l'estadillo número 1 hi constaven les següents persones d'Alcover mortes violentament per les ires desfermades durant la guerra (3):

Ramon Gomis Puig, *Ca Gomis* (edat.: 51 anys; professió: propietari; afiliació política i càrrecs públics que havia desenvolupat: dretà, alcalde durant la Dictadura Militar. Caporal del sometent local; data de la seva mort o desaparició: 11 agost 1936; on es va trobar el seu cadàver: prop del poble, cosit a trets);

Josep Valdeperas Orga, *Torret* (68; capellà; no es contesta); 11 agost 1936; prop de la població, cosit a trets);

Esteve Jové Ferré, *de la Dolça* (25; comerç; dretà; 11 agost 1936; prop del poble, cosit a trets);

Josep Vilalta Llurba, *el Fort* (43; mestre; regidor de dretes; 12 agost 1936; prop de la població, cosit a trets);

Gaspar Girona Casas, *Gaspar* (42; fabricant; president Unió Patriòtica, tinent d'alcalde Dictadura; 29 setembre 1936; a la carretera de Bràfim, a escassa distància de la població);

Pere Robert Dolores, *Caçador* (46; propietari; regidor dretes; 29 setembre 1936; a la carretera de Bràfim, a escassa distància de la població);

Joan Roig Agràs, *Joan de les Destrals* (51; secretari de l'ajuntament; dretà; 29 setembre 1936; a la carretera de Bràfim, a escassa distància de la població);

Lluís Torrell Domingo, *Forner* (42; pagès; dretà; 29 setembre 1936; a la carretera de Bràfim, a escassa distància de la població);

Antoni Jové Ribés, *Rius* (45; pagès; dretà; 29 setembre 1936; a la carretera de Bràfim, a escassa distància de la població);

Joan Català Virgili, *Moresc* (32; pagès; dretà; 29 setembre 1936; a la carretera de Bràfim, a escassa distància de la població);

Pere Gomis Agràs, *Dalmàcio* (29; pagès; dretà; 29 setembre 1936; a la carretera de Bràfim, a escassa distància de la població);

Pere Fortunat Roig, *l'Afortunat* (30; pagès; dretà; 29 setembre 1936; a la carretera de Bràfim, a escassa distància de la població);

Lluís Català Torra (4), *del Molí del Groc* (33; advocat; dretà; 17 març 1937; ferit a la Plana, mort a Reus; s'ignora);

Isidre Torres Balcells (5), *mossèn Isidru* (62; capellà; dretà; setembre 1936; pres a Barcelona i afusellat al terme de Blancafort; s'ignora); i

Domènec Lloberas Agràs (6), *mossèn Lloberas* (38; capellà; de filiació dretana, veí d'Alió; (No es contesta); (no es contesta).

En la relació precedent, els cinc primers —Ramon Gomis, Josep Valldeperas, Joan Rosich, Esteve Jové i Josep Vilalta— van ser referits també per a la població de Reus (7), i Isidre Torres a Blancafort (8).

Només els tres morts citats darrerament —Lluís Català, Isidre Torres i Domènec Lloberas— no van rebre l'acusació de ningú a l'*estadillo* d'Alcover. Les altres morts, en canvi, van ser atribuïdes de forma global, sense precisar-ne responsabilitats individuals, a quinze veïns, vuit dels quals residien a França, un a Mèxic, tres eren afusellats, dos eren encartats, i a un darrer se li havia perdut el rastre (9).

L'*estadillo* número 2, on constava la relació de morts trobats al terme municipal però que no hi vivien era més ambigu, ja que no s'hi acusava ningú. Dels set morts que es van trobar al terme, sis ho van ser el juliol del 1936, i un el gener del 1937, sense precisar-ne l'edat exacta, ni la filiació política, ni les persones sospitoses. Indicava, només, que el tipus de ferides eren d'arma de foc. L'alcalde en va anotar 5 de les 7 indicades i les altres dues s'han trobat en la informació d'altres pobles.

Els llocs on van ser trobats eren diferents, sempre, però, a peu de carretera (10): a la de Reus, un es va trobar a la finca de Josep Rosich i dos, a la finca de la Parellada; a la carretera de Valls, dos a la caseta dels peons caminers i un al garrofer del Forner; i un a la carretera de Mont-ral, a la finca del mas de la Fam. Només a dos se'ls suposava mig coneguts, ja que d'un es deia que era veí de la Selva del Camp (11) i de l'altre s'indicava que podia ser un tal Recasens de Tarragona.

L'*estadillo* 3, referent a saquejos, destruccions i altres fets delictius, va comportar que s'hi anotessin cinc malvestats a Alcover, quatre de les quals en propietats del clergat i una, d'un industrial o de la seva família. L'acusació es va dirigir a les mateixes quinze persones citades a l'*estadillo* número 1, amb l'anotació "diluida la presente culpabilidad entre...", circumstància que implicava que es se'ls posés tots en un mateix sac, aspecte que podia tenir diverses interpretacions. Els fets que s'hi esmentava que van succeir van ser els següents:

-*data en què es va cometre el delicte*:: 22 juliol 1936; *succinta relació del fet delictiu*: al matí d'aquest dia i en plena onada de terror, va aparèixer encesa l'església parroquial del poble. Es van destruir tots els retaules, altars, imatges sagrades i objectes de culte que hi havia a l'interior, tot i que diversos veïns, davant dels quals hi havia el mateix capellà, van intentar aturar el sinistre per salvar el més ric que en valor artístic i històric conferia l'església; *nom i domicili del perjudicat*:

béns de l'església.

-*Data en què es va cometre el delicte*: 22 juliol 1936; *succinta relació del fet delictiu*: quasi de manera simultània va ser saquejada la denominada església Vella, construcció romànica del segle XII, actualment en ruïnes. Van ser cremades i destruïdes les imatges sagrades que es guardaven en el seu recinte, encara que sembla que es va poder salvar un retaule de molt de mèrit; *nom i domicili del perjudicat*: béns de l'església

-*Data en què es va cometre el delicte*: 23 juliol 1936; *succinta relació del fet delictiu*: aquesta data marca un altre dissortat episodi de persecució religiosa amb el saqueig de l'ermita de la Mare de Déu del Remei, molt venerada pel veïnat, que va ser destruïda, així com també els altars i els objectes de culte que hi havia al Santuari; *nom i domicili del perjudicat*: béns de l'església.

-*Data en què es va cometre el delicte*: 23 juliol 1936; *succinta relació del fet delictiu*: igualment va passar a la dita Església Capella, situada a la carretera de Reus; l'edifici va ser enderrocat, i prèviament s'hi havien destruït els altars, les imatges sagrades i els objectes de culte; *nom i domicili del perjudicat*: béns de l'església.

-*Data en què es va cometre el delicte*: 14 gener 1939; *succinta relació del fet delictiu*: durant la nit del 14 al 15 de gener va ser destruït per un incendi l'immoble on hi havia una fàbrica d'espadenyes del malaguanyat Gaspar Girona, víctima de la persecució republicana. Sembla ser que, en no disposar de temps per traslladar les instal·lacions de la fàbrica, a causa de l'avanç de les forces de l'exèrcit franquista que tot seguit van alliberar la població, els fugitius van deixar encesa una metxa a l'interior de la fàbrica, per provocar-ne la destrucció; *nom i domicili del perjudicat*: Mercè Altadill Albeza, propietària de la finca; Mercè Valldosera (Altadill) La Mercè de Cristinet i fills, propietaris de la fàbrica; Antoni Rosich Batet, Pere Roig Masdeu, Pere de Pauets, Joan Martí Papiol, Joan de l'Indu, Dolors Bosch Barberà, Joan Sarmiento Delgado, Redolta prima, Antoni Rosich Clavé, Rosich, Francesc Galó, tots els llogaters de la finca.

Al mateix temps, sembla que les accions d'un veí d'Alcover van traspasar els límits de la localitat, segons es desprèn del que van escriure a Capafonts (12). En altres casos, per informació oral, sabem que alguns arribaren a Valls, on van cometre més d'un assassinat.

ALCOVER: LES RESPOSTES DE LA GUÀRDIA CIVIL

La comandància de la guàrdia civil de Tarragona —*Puesto d'Alcover*— va ser la segona d'entrar a escena. Diligentment va trametre el qüestionari interessat

pel Fiscal Instructor de la Causa General.

Sobre la República en pau manifestava que a Alcover, els mesos abans de la guerra, hi havia hagut nombroses propagandes "disolventes" i actes públics realitzats pels partits del conglomerat marxista. Afegiren que no hi va haver disturbis greus, ni abusos a persones i a propietats, que l'actuació de les autoritats locals va ser bona i que els dirigents més destacats de partits polítics del Front Popular i de sindicats agraris eren Joan Bosch Granja, *Xandru s*, Martí Llobart Molné, *Martí de Fumeres* i, Delfí París Martí, *Delfin*, tots a França, Manuel Altès Marín, *l'Aranya*, a Mèxic, i Pere Vallverdú Cavallé, *Naió*, afusellat.

De la guerra, les notícies ja eren més frapants. Es deia que l'organització que s'havia implantat a la població era el pillatge; que havien estat cridades les persones de dretes, els havien demanat quantitats en metàl·lic que servien per atendre les múltiples despeses que ocasionaven el Comitè, les milícies armades, les col·lectivitats que s'acabaven d'establir de pagesos, de paletes, de fusters, etc., i que agafaven, també, diners dels obrers de les fàbriques on treballaven; pel que fa a la propietat privada, moltes finques rústiques i urbanes van ser confiscades: pel que fa a les rústiques, moltes van ser devastades, van tallar els arbres, en van fer carbó i el van vendre a diverses ciutats; pel que fa a les finques urbanes, s'apoderaven dels mobles i d'altres paraments fins arribar a destruir-los.

L'informe continuava amb la relació de morts que hi va haver, que concorria amb la de l'alcalde. En aquest hi havia detalls que a l'altre informe no apareixien, com ara que Lluís Torrell i Antoni Jové eren catòlics, a seques, que Joan Català era un antic falangista, i que Pere Gomis i Pere Fortunato eren destacats catòlics. Prosseguia dient que havien estat reclutades il·legalment dues lleves i se les havia traslladat a Valls i després al front; que van ser reclutades les lleves del 1923 al 1942 per al front i del 1918 al 1922 per a fortificacions; que per la recluta dels soldats emboscats van ser empresonats i amenaçats de mort els pares i els familiars, i se'ls van embargar tots els queviures que posseïen als seus domicilis; que a la terra no s'hi feia la feina que calia; que uns dies abans de l'entrada de les tropes guanyadores van marxar els marxistes, els comunistes, els anarquistes i els republicans més destacats; i que l'alliberament va ser apoteòsic, al migdia del 14 de gener del 1939, sense resistència, i amb una calorosa rebuda de tot el veïnat. L'informe acabava amb la repetició, fil per randa, del tema de la crema de l'església, de l'ermita del Remei i la destrucció de la fàbrica d'espadenyes.

A aquesta acusació s'hi afegia la de les persones compromeses de la població, en una llista prou llarga, que naturalment signaren els civils però que va ser ajudada a confegir per l'estament de dretes local. La relació que surt va ser la següent (13):

Joan Albaigès Agràs, *Marigó*.. Activista; element d'acció que capitanejà una patrulla o bé hi va tenir una actuació destacada; fugitiu sense localitzar.

Anton Aguilar Carlos, *Aguilar*. Fugit a Barcelona.

Manuel Altès Mariné. Dirigent; membre del comitè revolucionari; membre de l'Ajuntament; dirigent d'un partit polític; fugitiu molt destacat a Mèxic.

Ramon Barberà Estivill, *Ramon de Fau*. Activista; element d'acció que capitanejà una patrulla o bé hi va tenir una actuació destacada; a la presó.

Joan Bosch Granja. Inspirador de l'organització; dirigent; membre del Comitè revolucionari; dirigent de sindicats —no agrícoles—; dirigent d'un partit polític, element d'acció que capitanejà una patrulla o bé hi va tenir una actuació destacada; fugitiu molt destacat, a França.

Lluís Canela Barberà, *el Canela*. Dirigent; membre del Comitè revolucionari; membre de l'Ajuntament; dirigent de col·lectivitzacions i de col·lectivitats; fugitiu molt destacat, a França.

Ramon Català Banús. Membre de l'Ajuntament; actualment resident a Alcover.

Eudald Cavallé Domingo, *Eudald*. Membre de l'Ajuntament; actualment resident a Alcover.

Ramon Español Molné, *Ramonet del Mas de Llopis*. Dirigent de col·lectivitzacions i de col·lectivitats.

Josep Figuerola Vendrell, *Teixidor*. Activista; en l'actualitat a la presó.

Josep Garcia Girona, *Mateu*. Membre de l'Ajuntament; en l'actualitat a la presó.

Josep Gomis Barberà, *Vermellet*. Membre de l'Ajuntament; en l'actualitat viu a Alcover.

Salvador Gumà Clavell, *Ganasso*. Membre de l'Ajuntament; actualment amb residència a Alcover.

Joan Llombart Molné, *Joan de Fumeres*. Activista; element d'acció que capitanejà una patrulla o bé hi va tenir una actuació destacada.

Martí Llombart Molné. Dirigent; membre del Comitè revolucionari; component de l'Ajuntament; dirigent de sindicats —no agrícoles—; dirigent de col·lectivitzacions i de col·lectivitats; exiliat a França.

Joan Madurell Musté, *Raspallet*. Activista; element d'acció que capitanejà una patrulla o bé hi va tenir una actuació destacada; mort.

Martí Magrané Bosch. Membre de l'Ajuntament; resident a la població.

Joan Magrané Tell. Membre de l'Ajuntament; resident a la població.

Joan Marcelino Ribé, *Joan de Panxeta*. Dirigent; membre del Comitè revolucionari; fugitiu molt destacat a França.

Josep Martí Mulet, *Tosco*. Activista; membre de l'Ajuntament; element d'acció que capitanejà una patrulla o bé hi va tenir una actuació destacada; exiliat destacat a França.

Miquel Maymó Roca, *el Calderer*. Membre de l'Ajuntament; resideix a Alcover.

Delfí París Martí. Inspirador de l'organització; dirigent; membre del Comitè revolucionari; dirigent d'un partit polític; exiliat a França.

Francesc Pujades, *Balagué de la Maria de Valls*. Dirigent; membre del Comitè revolucionari; dirigent de col·lectivitzacions i de col·lectivitats, element d'acció que capitanejà una patrulla o bé hi va tenir una actuació destacada; fugitiu a França.

Francesc Ral Puig, *Siscu Ral*. Dirigent; membre del Comitè revolucionari.

Alfons Roig Català, *Fonsu*. Element d'acció que capitanejà una patrulla o bé hi va tenir una actuació destacada; no se sap on és.

Joan Roig Ferré. Element d'acció que capitanejà una patrulla o bé hi va tenir una actuació destacada; no se sap on és.

Joan Roig Juncosa, *Pep del Calvo*. Mort.

Fidel Roig Obradó, *Fidel de la Maria Rosa*. Membre de l'Ajuntament; resident a la població.

Pere Roig Obradó, *Pere de la Maria Rosa*. Membre del Comitè revolucionari; membre de l'Ajuntament; fugitiu, molt destacat, a França.

Anton Sans Bofarull, *Anton de Xacó*. Fugitiu molt destacat, a França.

Pere Vallverdú Cavallé. Dirigent; membre del Comitè revolucionari; component de l'Ajuntament, dirigent d'un partit polític; mort.

Lliurada aquesta informació, la resposta usual del Fiscal instructor de la Causa General era demanar on paraven un seguit de veïns que havien estat citats, incorporant-n'hi, en alguns casos, d'altres, aspecte que no apareix a la informació que treballem, segurament perquè aquestes anotacions ja estaven incorporades a la informació que s'havia lliurat.

Així, a Alcover, de cop, es va entrar a l'apartat de les fitxes personals, emeses per la guàrdia civil i dirigides al Fiscal Instructor de la Causa General, sense que puguem establir si són totes les que es demanaven. Els informes que s'evacuaren són de l'abril de l'any 1943, i els va signar el comandant d'Alcover, el guàrdia segon Juan Herrero Martín, *el Juan*..

Les fitxes que hi consten són de deu persones i en síntesi diuen:

Ramon Català Banús. Va ser regidor, no va participar en cap acte delictiu.

Eudald Cavallé Domingo. Actuà de regidor. Actuació pacífica a causa de la seva escassa actuació.

Ramon Español Molné. No se sap on és.

Josep Gomis Barberà. Va ser regidor, no va participar en cap acte delictiu.

Salvador Gumà Clavell. Va ser regidor de l'Ajuntament. No se li coneix cap fet delictiu, si bé va ser element propagandista entre les Joventuts Llibertàries.

Joan Llombart Molné. És a França.

Martí Magrané Bosch. Element d'esquerres, sense destacar en cap acte ni prendre part en els fets delictius.

Joan Magrané Tell. Regidor. No va participar en cap acte delictiu.

Miquel Maymó Roca. Va ser alcalde i durant el període que ho va ser va tenir una actitud benèvola amb les persones de dretes, sense que es produïssin excessos. Amb tot, era una persona d'idees d'esquerra molt avançades.

Fidel Roig Obradó. Va ser alcalde de la vila durant 3 o 4 mesos; la seva actuació es va caracteritzar per una actitud benèvola amb les persones d'ordre, sense permetre que hi hagués cap excés; no obstant això, és un element destacat d'esquerra; durant el seu mandat es van extreure les campanes de l'església.

ALCOVER: LES DECLARACIONS DELS TESTIMONIS

Un dels eixos de la Causa General, generalment escàs de documentació, el constitueixen les declaracions de testimonis de familiars, morts pels milicians, que acostuma a ser un apartat força cru. A Alcover aquestes declaracions per a la Causa General es van fer en el mes d'abril del 1943. Les va omplir el jutge municipal Antoni de Puig Rosell, *Antonet de Bruno*, assistit per dos testimonis, que, en el cas que ens ocupa, van ser sempre els mateixos: Josep Pàmies Papiol i Joaquim Català Molné, *Moresc*.

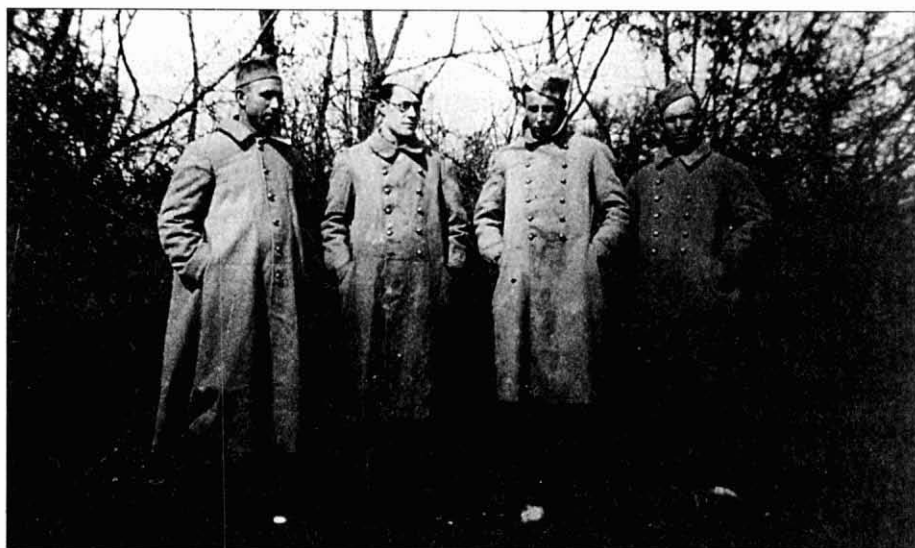
Les declaracions que hi consten són de Maria Roig Agràs, *Marieta Vicens* (14), Ramon Jové Vilanova, *Dolço* (15), Mercè Valldosera Altadill (16), Francesca Martorell Prats, *la Paquita Gomis* (17), Dolors Martí Roig Rius (18), Soledat Rossell Cucurull, *la senyora Soledat* (per dues vegades) (19), Joaquim Català Molné (20), Maria Agràs Ferré, *la Maria Forné* (21), Pere Gomis Barberà, *Peret Dalmàcio* (22) i Carme Prats Ribés, *Carmeta Caçador* (23).

Les declaracions d'aquests ciutadans i alhora familiars directes dels morts durant l'esbojarrament del 1936 donen detalls precisos de com es van produir les detencions, qui va avisar per presentar-se a determinat lloc, la persona o persones que les van realitzar, qui les acompanyava així com els sospitosos de participar en el crim. Allò que ens interessa és veure si la nòmina de persones acusades es reduí o s'amplià amb la que treballem. El total de persones acusades va ser prou crescut —divuit en total—, tot i que el nombre de vegades que hi apareix cadascuna és diferent (24).

Una persona va ser involucrada en nou testimonis diferents, una en vuit, una en set, dues en sis, una en cinc, quatre en quatre, tres en tres, una en dos i quatre en un. L'únic cas discordant es va donar en l'única declaració que es va efectuar per duplicat, que acusà, inicialment, uns noms, per desdir-se'n en una segona

compareixença, en què es va acusar una altra persona que residia a Farena (25).

El tercer bloc de persones que apareix a la Causa General es refereix a aquelles que volien tornar a Catalunya en ple franquisme. Les persones d'Alcover de qui en tenim constància van ser: Ramon Fonts Granja, el 1947; Pere Roig Obradó, el 1948; Joan Bosch Granja (26), el 1948, que ho va demanar novament el 1962; Joan Llombart Molné, *Joan de Fumeres* (27), el 1958; Martí Llombart Molné (28), el 1962; i Josep Martí Mulet (29), el 1965. En cap cas, per la documentació, se'n sap el resultat final, si s'autoritza o no el retorn, tot i que sospitem que sí, ja que els informes amb els anys es van difuminar i van valer ben poca cosa.

Grup d'alcoverencs exiliat a França

VALORACIONS DEL MUNICIPI D'ALCOVER

- A Alcover, segons les llistes de l'Ajuntament, la repressió a la reraguarda, mentre durava la guerra, significà que fossin assassinades setze persones, quatre de les quals ho van ser en un sol dia i vuit en un altre. Per informació oral, sabem que en aquesta segona saca una persona es va poder escapar. Dues d'aquestes setze eren clergues, de pas pastoral per la població.

- El gruix dels morts de la població en temps de guerra es va realitzar en dues tongades. Una, a l'agost del 1936, i l'altra, al setembre del mateix any. En tots dos casos, i a tenor de les declaracions dels familiars, es constata que les detencions van ser del tot premeditades i a la llum del dia, i que foren diverses persones les que

s'encarregaren d'anar a buscar les futures víctimes. La matança d'agost concorda amb les saques més abundoses de persones que van ser abatudes a les cunetes de les carreteres, que s'efectuà a la província quan es van treure els que eren engarjolats a la presó flotant "Río Segre", agafats perquè havien intentat sumar-se a la rebel·lió militar o que hi eren tancades per diversos motius, sempre polítics.

La filiació política dels assassinats és difícil d'aclarir. Segons la informació de l'Ajuntament, catorze dels setze morts eren dretans, només d'un dels quals s'assenyala que era de la Unió Patriòtica, partit català germà de la Unió Monàrquica Nacional d'abast estatal, que desaparegué durant la República. La resta no s'especifica si eren de la Unió Patriòtica, de la Lliga, dels tradicionalistes o requetès, de la Falange o de grupuscles pro-feixistes independents. Per informes de la guàrdia civil, sabem d'una persona que era falangista.

-La repercussió dels fets d'octubre del 1934 va ser devastadora a Alcover. Els resultats de les eleccions a l'Ajuntament, de gener del 1934, no oferien dubtes que la població s'havia decantat claríssimament cap a les esquerres, ja que de deu regidors, set van sortir per la candidatura "Agrupació Republicana d'Esquerra de Catalunya" i tres per "Concòrdia Ciutadana". El greu del cas és que dos dels tres regidors de la candidatura dretana —Pere Rubert Dolores i Josep Vilalta Llurba— ho van pagar amb la seva vida en l'esbojarrament del 1936.

-És simptomàtic el paper que jugaren alguns capellans. En el cas d'Alcover, dos dels quatre que van patir les ires dels reis de la cuneta, surten catalogats clarament com de dretes i es corrobora que part del clergat era afí a idees integristes, entre la banda de la dreta radical involucionista i el centre dreta.

-La professió dels morts d'Alcover s'adiu a la de la majoria de poblacions de l'Alt Camp. El sector propietari pagès va ser el més castigat. El que difereix és la mitjana d'edat, que supera bastant la de força poblacions.

-El conjunt de persones que es van posar en dubte en la llista de l'alcalde i el secretari assolí la xifra de quinze, posades, totes, en situació molt clara de delació. A Alcover, però, tant aquesta llista com altres dues, només van ser signades per l'alcalde, i es desconeix per què no la signà el secretari. D'altra banda, la guàrdia civil, en una primera tongada, n'hi posà trenta-u. Estava cantat que vint d'aquests hi havien de sortir, perquè havien tingut càrrecs durant la guerra—comitè, ajuntament, jutge, fiscal—, d'un no se'n treu l'entrellat i dels deu restants, s'hi anota que van ser acusats d'haver participat en aspectes concrets.

- L'informe de l'Ajuntament tot i semblar dur, per la forma d'acusar els quinze ciutadans, no ho és tant si en fem una anàlisi pormenoritzada. Del conjunt de delatats n'hi ha deu que són a l'estranger, per la qual cosa la delació era més fàcil, ja que si se'ls buscava difícilment se'ls podia localitzar; tres ja eren afusellats, solució encara més fàcil; dos eren encartats, o sigui, citats a judici o ja tancats; i d'un

s'ignorava on parava. Amb això es constata que no van posar alguns noms de persones residents a la població, que de ben segur hagueren fet molt més mal que bé. Els dos encartats passaren per presó, però no van ser afusellats.

- L'alcalde d'Alcover acusà, com hem indicat, quinze noms de les morts dels vilatans. Va ser el municipi de l'Alt Camp que va rebre més acusacions, exceptuant-ne Valls, del qual no disposem de dades, però, per informació coetània, podem preveure que ho va superar amb escreix. El seguiren el Pla de Santa Maria amb nou, Figuerola del Camp que n'hi anotà sis i el Pont d'Armentera que n'hi posà dos. En aquests municipis la repressió va estar parcialment encarada, ja, des del mateix Ajuntament. En els divuit municipis restants els morts no van ser penjats a l'esquena de ningú. La suposició que no se sabia entra com a possible en alguns casos, però en d'altres creiem que era per no mostrar la cara amarga del record de la guerra.

- Tanmateix, si agafem l'*estadillo* 3, signat per l'alcalde, veiem que les acusacions d'Alcover repetiren fil per randa les quinze persones anotades que ja havien estat assenyalades al número 1.

En aquest apartat de posar noms de vilatans que havien participat en els fets excepcionals que havien passat al municipi, o sigui l'*estadillo* número 3, la mà delatora de l'alcalde i del secretari, a la majoria de pobles, ja no tremolà com quan s'hagueren de posar els que havien pres part en morts. La causa no era tan greu, podia pensar-se. Nou pobles de la comarca s'hi van abonar, mentre una catorzena no en van posar cap. Vilabella n'hi posà fins a 47, Vallmoll 36, Figuerola del Camp 21. Aquests i Alcover, amb els 15 ressenyats, van ser els més durs.

- Al terme d'Alcover van ser trobades cinc persones mortes, dues de les quals eren de Solivella, i una de l'Espluga de Francolí i de la Selva del Camp, respectivament. Informacions orals indiquen que a la retirada republicana es van trobar alguns soldats morts que no es van comptabilitzar. No s'hi indicà cap nom inculpatori.

Sobre aquest aspecte cal indicar que la gran majoria de poblacions no van haver de recollir cap cadàver, al seu terme municipal, de persones de fora vila. Alguns pobles, però, en foren l'excepció. Dels que en van recollir més cal anotar el municipi de Vila-rodona, que en va recollir 23-24 en dues tongades; Valls, que presenta xifres molt inconcretas; Alcover amb els set ressenyats; i Vallmoll amb 6.

És remarcable que cap alcalde i secretari no posés cap nom de persona compromesa en la mort dels que es van trobar estesos al terme municipal. Abona la teoria que cada poble va actuar amb els seus veïns i que les ajudes a pobles o no es van saber exactament o no es van voler indicar.

- L'informe sobre els fets excepcionals ocorreguts a Alcover assenjala

circumstàncies sobre propietats de l'església i la propietat particular. El cas dur de la comarca és Vilabella, que detallà setze casos que són una bona mostra del que va succeir a d'altres pobles, que van despatxar el tema de forma ràpida. El segueixen Valls, també amb setze fets relatats, el Pla amb set, Aiguamúrcia i Alcover amb cinc cadascun. La resta està en la franja d'un a tres.

- Com a resum de l'anàlisi de la informació facilitada per l'alcalde i el secretari, cal indicar que la diferència d'aportació d'informació dels respectius signataris va ser desigual. Uns compliren amb escreix i ganes allò que es va demanar des de la Fiscalia i no van obviar cap nom que cregueren oportú, d'altres, més prudents, van saber veure que ressenyar amb detall aquesta imposició era un compromís massa fort que assumien i, en conseqüència, van ser cauts i gaus per donar la informació justa. Un tercer bloc va ser el d'aquells que van actuar amb la prudència necessària per escriure poc, sense dir absolutament res.

- La guàrdia civil quan va fer el seu informe va posar dos tipus de noms. Uns, de factura obligada, per haver pertanyut a l'Ajuntament, al Comitè de Milícies Antifeixistes o per ser jutge o ajudant del jutge, i uns segons, es van anotar per altres motivacions. A Alcover, del primer grup n'hi posaren vint i del segon onze (o deu segons la font que treballem). El total va ser, doncs, de 31.

La xifra total va ser creixent, però si ho comparem amb les 57 persones que anotaren a Aiguamúrcia, les 52 de Puigpelat o les 51 del Pla de Santa Maria, per citar els casos més extrems, la xifra queda matisada, i més quan el volum poblacional de les poblacions esmentades era inferior al d'Alcover, la qual cosa fa que l'índex sigui més baix.

- Un fet que passà a diversos pobles és que els civils no van anotar tots els noms que els demanaren. Si posar el nom dels del Comitè devia ser prou complicat —o potser fàcil— perquè la informació es féu fonedissa, la dels que van pertànyer al consistori no presentava cap problema, ja que només calia llegir les actes municipals. Sorprenentment, a Alcover no hi van posar tres noms que corresponien als ciutadans Ramon Català Gomis, d'ERC —el juliol del 1938 va ser escollit alcalde tercer—, Ramon Español Molné, del PSUC —el març del 1938 era alcalde tercer i el juny era mobilitzat i va deixar la responsabilitat municipal—, i Ramon Fonts Granja, també del PSUC, el qual entrà de regidor l'octubre del 1937.

Cal indicar, tanmateix, que a Alcover possiblement la llista seria encara més incompleta, ja que podria haver-hi algun nom més no anotat, perquè a les actes del 28 de juny al 31 d'octubre del 1937 no hi ha anotacions i a partir d'aquí, o falten o estan estripades.

- Els informes personals que feren els civils de les persones d'Alcover —deu en total— són del tot insípid i insulsos de contingut, sense que hi vegem una explicació del perquè els ompliren de forma tant anormal, si els comparem amb

d'altres indrets, on s'hi explanaren de valent. Unes possibles explicacions podrien ser que els informes correspongessin a persones immaculades; que el fet que els qui els ompliren vivien a la mateixa població els fes retreure d'allargar la mà; i una altra que volguessin quedar bé, com a cos acusat per la majoria de la població de fer la feina bruta del nou règim.

Per comparar-ho amb d'altres poblacions podem indicar que a Aiguamúrcia en demanaren de 42 persones, a Querol de 19 i a Nulles de 18, per citar els tres pobles amb el rànquing més alt.

- El tema de les denúncies de familiars morts afegeix un component nou, ja que fins a dinou persones passaren pel garbell de delacions. El que és curiós és que sis apareixen per primera vegada a les llistes, fet que pot ajudar a clarificar la circumstància que, malgrat que hi havia hagut suculent a saca, tant en els informes de l'Ajuntament com en els de la Guàrdia Civil de l'acabament de la guerra, els noms no hi eren tots, ni molt menys.

Tanmateix, cal assenyalar finalment que sis alcoverencs van ser afusellats per l'estructura franquista: un a València i cinc a Tarragona. A València, Josep Figuerola Vendrell, de 23 anys, pertanyent al PSUC, el 1939. A Tarragona, Esteve París Fortuny, *Rovellat*, 22 anys, del PCC-PSUC, barber de professió, el 30 de maig del 1939; Francesc Ferrando Martos, *Garibaldi*, 34 anys, pagès, el 23 d'agost del 1939; Amadeu Creus Casanovas, *Damo*, 28 anys, d'ERC, pagès, el 27 de juny del 1940; Pere Vallverdú Cavallé, nat a Mont-ral, 31 anys, del PSUC, pagès, el 6 de novembre del 1940; i Josep Garcia Girona, 33 anys, d'ERC, pagès, el 25 de febrer del 1941.

- Finalment cal indicar que el conjunt de persones delatades d'Alcover, que apareixen a la llista de l'Ajuntament o a la dels civils, és de 39. Si aquesta xifra la mesurem en proporció a la població del municipi del 1940, que era de 2.512 persones, trobem que apareix que van ser posades a la picota l'1,55% de la població a la postguerra, la segona xifra més baixa proporcionalment de la comarca. Els tres municipis proporcionalment més castigats van ser Puigpelat, amb un 9,72%, Montferri, amb un 9,45% i Figuerola del Camp, amb un 6,54%.

ANTONI GAVALDÀ TORRENTS

NOTES

(1) Bàsicament s'han consultat les peces números 1 i 2, o sigui la peça principal i la de l'aixecament militar, la qual conté els antecedents de la guerra, circumstàncies de l'exèrcit republicà i la cloenda de la guerra de les armes. Quan ha convingut s'ha completat

amb informació d'altres peces, referides a altra temàtica, per comprovació o per reafirmació del que s'ha exposat.

(2) Archivo Histórico Nacional (AHN). Madrid Causa General. Alcover. Caja 1448.2. Exp 25. Núm. 141.

(3) Coincideixen amb el treball de Josep M. Solé i Sabaté; Joan Villarroya i Font: *La repressió a la rera guarda de Catalunya (1936-1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1990, i amb el d'Andreu Barbarà i Josep M. Roig: "La guerra civil a Alcover i la repressió de la postguerra", a *Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs*, núm. 11, juliol-setembre 1980, pàg. 19-25.

Dels difunts que vénen a continuació només al primer s'hi anoten les preguntes de l'estadillo i que són les que estan en cursiva dins del parèntesi. A la resta ja només es donen les respostes.

(4) No apareix als treballs ja referenciats de Solé-Villarroya, ni al d'A. Barbarà i J.M. Roig, ni a les llistes de la ciutat de Reus.

(5) A Solé-Villarroya, *Op cit.* 1990, pàg 249, s'indica que va ser trobat mort a Montblanc el 24-8-36.

(6) Sortirà novament a Alió, lloc on realment va morir.

(7) AHN Madrid Causa General. Reus. Caja 1447.1. Exp. 12. núm. 98. A l'estadillo 2 s'hi diu que van ser trobats el 12-08-36, a la Riera Quadra. Respecte a les edats cal dir que no concorden del tot, i pel que fa als sospitosos es diu que s'ignoren. Reus, 4 de febrer del 1941.

(8) AHN Madrid Causa General. Blancafort. Caja 1446.1. exp. 3. núm. 59. A l'estadillo núm. 1 surt que tenia 62 anys; sacerdot; capellà d'Alcover; mort el 24-08-36; trobat al terme de Montblanc per ferides d'arma de foc; es consideren autors materials o inductors catorze persones, vuit de les quals eren a l'exili, dues eren mortes, una no se sabia on parava i tres havien estat executades.

(9) Tant aquesta relació com d'altres en què hi figurin persones que reben acusacions d'haver participat en morts violentes no s'indicaran, ja que les suposicions de l'alcalde signant no s'han provat.

(10) Resseguint d'altres municipis n'hem trobat quatre que ben bé varen ser assassinats al terme.

A AHN. Madrid. Causa General. Solivella. Caja 1446.2. exp. 24 núm. 81, a l'estadillo 1 hi consten dos morts d'aquesta població a Alcover:

Josep Salvadó Sans; 54 anys; Requeté. Cap càrrec polític; mort el 6-8-36 per trets d'arma de foc. Trobat a Alcover; *sospitosos*: dues persones de Solivella; *localització*: el primer afusellat i el segon s'ignora on és.

Josep Palau Solé; 27; estudiant; Requeté. Cap càrrec; 6-8-36; terme d'Alcover, per trets d'arma de foc; *sospitosos*: dues persones; *on es podrien trobar*: el primer afusellat i el segon a l'estranger.

Tanmateix a AHN. Madrid. Causa General. Espluga de Francolí. Caja 1446. exp. 6. núm. 62, a l'estadillo núm. 1 hi consta una persona de la població que es va trobar morta a Alcover:

Agustí Roig Domingo; 48 anys; propietari; era de dretes, tinent d'alcalde i regidor; mort el 28 d'agost del 1936; no va ser trobat. Va ser assassinat al terme municipal d'Alcover; entre els inculpats hi figuren catorze persones, onze de les quals eren fugitius i els tres restants, havien estat executades.

(11) AHN. Madrid. Causa General. Selva. Caja 1447.2. exp. 15. núm. 101. A l'estadillo núm. 1 hi apareix la següent referència:

Andreu Hortet Pàmies; *edat*: 55 anys; *professió*: comerç; *filiació política i càrrecs que havia tingut*:: va ser un destacat element a les ordres del general Martínez Anido al Sindicat Lliure de Barcelona. En aquesta població col·laborava eficaçment amb la política d'ordre simpatitzant a Falange Española Tradicionalista; *data de la mort o desaparició*: 20 juliol 1936; *on es va trobar*: a la carretera entre la Selva i Alcover. Ferida d'arma de foc; *sospitosos de participar-hi i on es poden localitzar*: tres persones, una de les quals havia estat afusellada i les dues darreres, en llibertat. La Selva, 27 de març del 1942.

(12) AHN. Madrid. Causa General. Capafonts. Caja 1446.1. exp.4. núm 60, a l'estadillo núm.3 s'hi diu que el 25 o 26 de juliol del 1936, un veí del poble d'Alcover va donar ordre, segons referències, que es cremés o es destruís totalment la parròquia, i a continuació un seguit de veïns van complir l'ordre dictada, gustosament, destruint totalment tant l'interior de l'església com la casa abadia. Capafonts 26 octubre 1940. L'alcalde: Josep Buldó. El secretari: Jaume Moragas.

(13) La relació és feta, òbviament, a través de la diversa informació que van emetre. L'ordre en què es presenta és alfabètica. Les expressions que hi apareixen s'assemblen quasi del tot a l'original. Cada separació en punt i coma és una citació diferent.

(14) Declarà respecte al seu fill Pere Fortunato. Manifestà que l'havien agafat al seu domicili i va ser conduït al Comitè i més tard traslladat a la carretera de Bràfim essent mort a 1 km. d'aquella vila.

(15) Declarà respecte al seu fill Esteve Jové. Manifestà que va ser agafat al domicili del seu pare i va ser conduït al Comitè i més tard traslladat a la carretera de Reus essent mort a uns dos km. d'aquesta ciutat.

(16) Declarà respecte el seu marit Gaspar Girona. Manifestà que va ser agafat al seu domicili per dos individus i va ser conduït a l'Ajuntament a les 8h. i tralladat a la carretera de Bràfim; va ser mort a 1 km. d'aquesta vila.

(17) Declarà respecte el seu marit Ramon Gomis. Manifestà que estava afiliat a la Lliga i que l'havien agafat al carrer de Sant Jaume i va ser conduït a l'Ajuntament a les 5 de la tarda. Posteriorment se l'endugueren a la carretera de Reus a Montblanc i va ser mort a 1 quilòmetre de Reus.

(18) Prestà declaració per la mort del seu marit, Antoni Jové. Indicà que va ser atrapat per un individu a la plaça Nova i d'allí va ser conduït a l'Ajuntament i més tard al Comitè. Després va ser dut cap a Bràfim on va ser assassinat.

(19) A la primera declaració va indicar que el seu marit, Josep Vilalta, afiliat als tradicionalistes, va ser agafat per dos subjectes, un d'Alcover i l'altre de Farena. A la segona declaració implicà una tercera persona, també de Farena, i exculpà els dos anteriors. L'exculpat primer de Farena, en la segona declaració, digué que no podia ser perquè l'havia

agafat a ella mateixa el dia dels fets.

(20) Declarà per la mort del seu fill, Joan Català, de qui va dir que era Cap Local de la vella Falange. Va ser agafat per una persona al seu mateix domicili. Va ser traslladat a l'Ajuntament i d'allí a Bràfim, on va ser trobat mort.

(21) Prestà declaració davant del jutge municipal per la mort del seu marit, Lluís Torrell. Va ser pres al pati de l'església per dos individus i seguí el mateix procés que els altres.

(22) Declarà respecte a la mort del seu fill, Pere Gomis. Manifestà que un home el va venir a buscar al seu domicili i va ser conduït a l'Ajuntament. Posteriorment, el Comitè el traslladà en cotxe a la carretera de Bràfim, essent mort a un quilòmetre d'aquesta vila.

(23) Féu declaració per la mort del seu marit, Pere Rubert, el qual va ser agafat per un individu al portal de l'Estació, seguint el mateix procés que d'altres, o sigui cap a l'Ajuntament i després en cotxe va ser traslladat fora vila per matar-lo.

(24) Les acusacions són, bé com a causants d'haver anat a buscar la persona, bé com a sospitoses de participació.

(25) Sorprenentment quatre de les persones que acusà l'Ajuntament en el seu moment no són citades per ningú. Dues, a la relació dels *mandamosos* civils de l'Ajuntament, havien estat afusellades i dues més, constaven a la relació que eren a França.

(26) L'informe de la guàrdia civil posà que era de la FAI, que requisà una casa a Tarragona, a la Rambla, on va residir, i que va ser cap de la Delegació d'Abastiments. L'escrit era contrari als seus interessos. El de l'alcalde s'assemblava com una taca d'oli al dels civils.

(27) El caporal 1r comandant del *Puesto* d'Alcover, Eladio Aragón, va signar l'informe, indicant que no es podien afirmar les acusacions que ell tenia, tot i que en aquells moments era el xofer del Comitè. Acabava dient que era d'idees extremistes. L'alcalde, en un to de compromís de no voler-lo inculpar, acabà posant-li una ombra de dubte molt forta.

(28) Per l'informe de la guàrdia civil sabem que era del partit socialista, que s'apropià de les terres que duia en arrendament, i que el consideraven perillós, fins i tot en el moment de fer l'informe. Respecte a la seva actuació sobre els morts de la població remarcava el que ja havia posat la guàrdia civil el 1943. L'alcalde accidental, en el seu informe, va ser molt dur amb l'al·ludit.

(29) L'informe del caporal comandant va ser extremadament dur, contundent. Deia clarament que no se'l deixés tornar, ja que li sortien denúncies i perillaria la seva vida per persones ressentides. El de l'alcalde, del mateix estil que el del guàrdia, deixava clar, en un aspecte nou, que va ser el promotor de la fusió de l'Ajuntament amb la Cooperativa Agrícola, aspecte que cal consignar amb interrogant, ja que aquest no va ser l'estil usual. Recomanava, finalment, que no s'autoritzés la seva entrada.